

Prolog

Med höjda glas och fuktigt strålande ögon drack man för de kära hemmavarande och deras välgång under den stundande långa skilsmässan – så lång och så fullständig, så ängslande oviss och full av oroande möjligheter i dessa de långsamma kommunikationernas telegraflösa dagar, då till och med budet från en dödsbädd först efter veckors förlopp kunde nå den resande och gräset redan kunde stå grönt på älskades gravar, innan man ens blivit medveten om vad man förlorat.

Familjen Geijer tar farväl inför sommarresa till Tyskland 1846.

En mullrande jordbävning. Först som en stilla viskning, sedan allt högre, tills hela rummet genomträngs av ett skoningslöst urvrål. Rutorna skälver, liksom golv, väggar och tak; för ett skört ögonblick står allt och väger, som i beslutsvända. Men så. Jag pressas bakåt när tusen åskviggas släpps fria i en blint rasande urladdning över vidden. Att kämpa emot är meningslöst; mot urkraften är människan slätt bara ett höstlöv.

Mannen vid min sida avfyrar en gäspning. Just som planet lättar från backen dyker hans blick ned i det på innehåll svältfödda magasin som sticker fram ur stolsryggarna. Bladen vänds med rappa, blaserade knyckar. Med ena tummen mållöst vandrande mellan näsborrarna lyckas min stolsgranne snart även skickligt manövrera fram sin smartphone. Pannan fåras, pressas samman i bekymrat affärsmässiga veck, medan hans mun snörps till en nervöst ryckig knop. Ännu en dag-på-jobbet. Om några timmar sitter han antagligen i ett urbant kontorslandskap i någon annan del av Europa, i ännu ett anemiskt möte om leveranskedjor eller upphandlingsunderlag.

Längtar redan till fredagsölen hemma i Täby eller Västerås.

Vi lever i en fartförtrollad tidsålder, bedövade av fartvind, rummets upplösning. Vårt normala är att vara i rörelse, ständigt på väg. Som vore det naturgivet att kunna arbetspendla till Bryssel högt över molnen eller ens att ta tåget Stockholm–Malmö fram och åter över dagen.

Närmare betraktat är vår mobilitetskultur lika extrem som historielös.

I evinnerliga tider fram till vad som historiskt sett är helt nyss har människans färd över land skett med muskelkraft, oftast sin egen. Men så. Under ett skälvande skede av artonhundratalet vänds världen upp och ned. *Det långsamma rummet blir fartfyllt.* Vad som sker är att kommunikationer, som tills nu förlitat sig på muskler och segel, utmanas av transportmedel drivna med Fossil Energi. I ett huj har det blivit möjligt att färdas i 40, 70 eller 100 km/h. Vi har förlöst oss ur det muskeldrivna samhällets långsamma livslunk, trätt in i miraklens tid. På styvt hundra år ska världen accelerera från ömmande, sävliga steg till ljudbang.

Min bok är berättelsen om hur världen kom oss nära. Om hur vi sprängde rummets gränser, besegrade tidens makt över rummet och blev en värld i ständig rörelse – motorvarvande, jetlaggad och fartbedövad. Boken är likt en spegel riktad mot oss själva:

Hur hamnade vi här?

Allt som allt öppnas en större berättelse upp. Om hur vår räckvidd och rörlighet i det yttre rummet i alla tider format världen vi lever i. Så vill boken även inspirera tanken: Kan vi lära något av äldre tiders resenärer, av hur människan förr i världen såg på sin plats i rummet?

Inför en framtid som riskerar bli besvärande lik dåtiden.

Så plötsligt sker det!

En debatt om vår klimatstörande, flygande livsstil flamar upp på landets kultur- och ledarsidor. Det hela växer snabbt till en rörelse. Snart har tusentals svenskar kommit ut som flygvägrare. Och har därmed trampat på en kollektivt öm punkt. Nånstans här får ordet flygskam egen kraft – den som flyger ska också ställas inför samvetskvalet. En tröskel passeras. Någoting i grunden omvälvande är på väg att ske när det nyss så självklara blivit främsta måltavla för vårt ångestfyllda klimatsamvete.

En bastion för vår självbild utmanas. Tanken om vår globalt mobila livsstil. Där vi som flygresenärer ut i världen inte bara kommit att fullfölja våra drömmar utan alltmer hela vår identitet.

Vi behöver nya berättelser, nya svar ... inför en framtid av tveklöst mattande fartvind.

Hela vår värld är i rörelse. Och fossil energi driver världen. Transporterna globalt försörjs nästan helt och hållet, till 96 procent, med fossil energi. Inget annat område är så starkt oljeberoende som just transporternas, och inget heller svårare att ställa om. Inte undra på att vår mobilitetskultur alltmer hamnat i klimatdebattens brännpunkt. Redan år 2030 ska transporterna i Sverige vara oberoende av fossil energi. Om den officiella politiken är något att hålla sig till.

Det skyndar.

Men vad händer med vår mobilitet när en klimatpolitik värd namnet biter in och oljekranarna stryps? För en ljudlig opinion tycks saken redan klar. Allt kan fortsätta rulla på som nu. Med hjälp av gröna bränslen, elektrifiering och ny teknik. Ett fortsatt bejakande av massmobilitet i alla dess former.

Tillsammans kommer vi här att titta på frågan ur alla dess vinklar. Och upptäcka en annan, långt mer obekvämsanning:

En framtid utan fossila transporter kommer inte bara radikalt begränsa vår mobilitet utan rimligen innebära slutet

för vårt massmobilt fartfyllda tidevarv. Hur gärna vi än vill tro det, kan förnybara drivmedel inte på långa vägar hålla igång en mobilitetskultur likt dagens – villkorad som den är med högpotent fossil energi. Frågan som vi mest av allt borde diskutera är därför hur vi möter en framtid med inte tillnärmelsevis samma enastående mobilitet som den vi lever med.

Detta är den centrala frågan.

Ser vi kanske slutet för vårt resande ut i världen, kommer horisontlinjen än en gång att flytta sig närmare, världen runt om oss att växa? Är vår massmobila tidsålder enkelt uttryckt bara en flyktig parentes i mänsklighetens större berättelse – ett historiskt undantag! – som vi mot bättre vetande upphöjt till normaltillstånd?

Boken spanar alltså även in i framtiden. Inte för att ge alla svar men en rimligare bild av vår postfossila morgondag än den naivt bedrägliga om att förnybar energi ska låta oss upprätthålla vårt fartfylld massmobila samhälle, så att i grunden ingenting behöver förändras.

Boken är i långa stycken en berättelse om vårt eget land. Om vår egen långa färd från ett sävligt trögrörligt samhälle till dess raka motsats. Och om de väldiga utmaningar som väntar Sverige i en fossilfri transportframtid.

Vi kommer att upptäcka att den moderna transportåldern inleds förvånansvärt tidigt. Vid en tid som sällan förknippas med motor- och maskindrivna eller för den delen luftburna transporter. I vårt eget land mullrade de mekaniska kommunikationernas tidevarv blygsamt igång redan åren 1815–20, en tidpunkt när ämnet för dagen var Napoleons nederlag vid Waterloo. Redan snart hade tusentals svenskar invigts som passagerare i masstransporternas förunderliga tidevarv.

En förhistoria som tvåhundra år av fartyra senare antagligen är obekant för de flesta.

Många av de häpnadsväckande berättelser du kommer att

möta längs vår färdväg var även för mig helt obekanta den vårvinterdag för några år sedan när jag satt på tåget mellan Alingsås och Enköping och iakttagandes mina medresenärers molande tristess drabbades av ingivelsen att skriva denna bok. Ofta har jag fått ställa mig frågan:

Varför är detta inte mer känt?

* * *

Tanken är alltså att låta det unika med vår fossilvillkorade mobilitetskultur få framträda i tre akter, där blicken riktas både bakåt och framåt:

Bokens inledande del (*Långsamhetens lov*) uppmärksammar resandets villkor i äldre tider, före de fossildrivna mobilitetsrevolutionernas tidevarv. Liksom hur synen på rummet formade världen man levde i. Den andra delen (*Tidernas fossildopade fartfest*) kastar oss in i den moderna tiden. Med levande närporträtt av de mobilitetsrevolutioner, som slag i slag erövrat människans tillvaro under sådär tvåhundra år av accelerationsrusning fram till nuet. I bokens avslutande del (*Efterrus: om vår fossilfria framtid*) riktar vi så slutligen blicken framåt. Skådar svart på vitt hur fartvinden redan mattas, och upptäcker varför en fossilfri framtid rimligen innebär ett rungande adjö till vårt fartfyllt massmobila tidevarv. Ett beskt budskap, långtifrån det förföriskt paketerade elbilsutopia som nu upptar diskussionen – men nödvändigt. Först när ögonen rensats kan vi med verklig realism möta framtiden. Då upptäcker vi också de möjligheter som öppnas, allt som faktiskt går att göra. Vilket är ämnet för bokens två sista kapitel.

Om berättargreppet ibland blir lite stramare i den sista delen, så beror det alltså på att vi behöver reda ut begreppen kring de förhoppningar som finns på fossilfria transporter.

Själv vet jag ingen annan bok som med breda penseldrag porträtterar mobilitetens förändrade villkor från äldre tid till

i dag. Eller som närmare utforskar följderna av att fasa ut den fossila energin ur våra transporter. Genom att ställa frågan på sin spets, se till dess yttersta konsekvenser, för både samhället och oss själva. Så mycket underligare känns detta med tanke på att fossilfria transporter i dag tycks vara på allas läppar (se litteraturkommentar i slutet).

Jag gissar att vissa läsare är mer intresserade av det historiska än av framtiden. Och omvänt. Lika bra är väl därför att nämna att bokens tre delar står på egna ben och går alldeles utmärkt att läsas fristående från varandra.

Häng med på en resa genom tid och rum som både börjar och slutar i fossilfrihet.

Björn Forsberg
Bursiljum och Umeå vintern 2020